

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора педагогічних наук, професора **Кабанець Марини Миколаївни**

на дисертацію **Новгородської Марини Максимівни**

“Педагогічні засоби профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища”,

поданої на здобуття на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження

Розвиток суспільства в економічній, політичній, науковій, та культурній сферах залежить від творчої діяльності громадян, які наділені видатними здібностями й талантом, тому педагогічна та психологічна підтримка обдарованої молоді була і залишається важливою задачею освітян. Актуальність теми дослідження залежності обумовлена значним поширенням захопленості підлітків інтернет-технологіями та відповідним зростанням вірогідності посилення їх психологічної залежності від віртуального середовища. Комп'ютеризація суспільства, віртуалізація спілкування через стрімкий розвиток технологій, посилені такими факторами, як пандемія Covid-19 та війна в Україні, призводять також і до таких негативних наслідків, як надмірна захопленість та залежність від технологій. Особливо це стосується дітей та молоді, які змушені проводити онлайн значну частину часу протягом дня. Обдаровані підлітки можуть відноситися до вразливої категорії через випередження своїх однолітків за рівнем розвитку, а також через певну соціальну ізоляцію.

Виходячи з цих міркувань, слід визнати безсумнівну актуальність теми роботи Марини Новгородської та своєчасність її дослідження, адже своєчасне виявлення і попередження залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища педагогічними засобами дасть змогу підвищити ефективність такої роботи. Суб'єкти педагогічної підтримки, які опікуються обдарованими дітьми, потребують наукового підґрунтя розв'язання проблеми залежності молоді від

віртуального середовища та відповідного комплексу педагогічних засобів попередження та запобігання її розвитку.

Дисертація виконана в межах теми науково-дослідної роботи відділу проектування розвитку обдарованості «Інформаційно-технологічне забезпечення розвитку академічної обдарованості старшокласників на засадах синергетики» (реєстраційний номер 0117U004062) та теми науково-дослідної роботи відділу діагностики обдарованості «Теоретико-методичні засади діагностики чинників розвитку обдарованої особистості» (номер державної реєстрації 0122U000229) Інституту обдарованої дитини НАПН України.

Ступінь обґрунтованості результатів, висновків і рекомендацій дослідження

Оцінка обґрунтованості та достовірності результатів, висновків та рекомендацій дисертації сформована на підставі аналізу теоретичної бази дослідження, використання методів дослідження, інформаційної основи та ступеня апробації результатів дисертаційної роботи.

Визначені об'єкт, предмет та мета дослідження характеризують його проблемне поле й окреслюють коло дослідницьких завдань, які є вичерпними для досягнення поставленої в дисертаційній роботі мети. Чітко підпорядкована завданням дослідження, його логіка спирається на сучасні принципи наукового пошуку, як-от: надійність, оптимальність і теоретико-методологічна повнота. Сукупність теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження відповідає специфіці обраної проблеми і є обґрунтованою.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми профілактики та корекції залежності підлітків віртуального середовища в дисертації зроблено на основі визнаних психолого-педагогічною наукою праць з обдарованості, з психологічної залежності, з побудови та організації психолого-педагогічних корекційних програм.

Достовірність результатів дослідження підтверджується їх апробацією в ході виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та прийняттям їх до впровадження в педагогічний процес освітніх

установ, які опікуються обдарованими школярами. Отже, теоретична основа дослідження М.М. Новгородської, застосований інструментарій, джерельна база та міра апробації результатів дисертаційної роботи виступають аргументами на користь достовірності та обґрунтованості представлених результатів.

Дисертаційна робота М.М. Новгородської містить сукупність результатів, що мають наукову новизну; головним результатом дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментально доведена ефективність розроблених педагогічних засобів профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Варто відзначити, що дослідниця визначила критерії та компоненти, а також вікову картину залежності від віртуального середовища, правомірно спираючись на психологічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. Авторка належним чином відстежила та обґрунтувала причинно-наслідкові зв'язки виникнення залежності саме у підлітковому віці, механізми її виникнення та можливі наслідки та порушення розвитку особистості у разі посилення адикції до віртуального середовища та використання комп'ютерних та мобільних засобів комунікації (с. 28-62 дисертації).

Визначивши основні характеристики обдарованої особистості згідно з загальноприйнятими поглядами на неї, дисертантка виявила особливості виникнення та розвитку залежності обдарованих підлітків та їхніх однолітків від віртуального середовища, втім, підкреслюючи, що обдаровані підлітки та їх однолітки можуть бути однаково схильні до ризику формування Інтернет-залежності.

Заслуговує на увагу виконане емпіричне дослідження особливостей залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища, результатом якого стала розроблена авторкою типологія обдарованих підлітків (за показниками естетичного чуття та художнього сприйняття) та залежних від віртуального середовища обдарованих підлітків, а також визначені критерії залежності.

Логічною у ході дослідження є увага, яку приділено питанням фактору мотивації досягнення успіху як засобу корекції залежності обдарованих

підлітків від віртуального середовища. Застосування системного та цілісного підходів до дослідження феномену мотивації уможливило виявлення специфічних особливостей віртуально залежних підлітків у зв'язку з їх типом мотивації. Цінним здобутком дисертантки можна вважати визначені ознаки Інтернет-залежної поведінки підлітків та варіації залежностей.

У ході розв'язання проблеми дослідження М.М.Новгородська спиралася на комплексний підхід, про що свідчить багатоаспектність розгляду досліджуваних феноменів залежності та обдарованості. Справедливо наголошуючи на міждисциплінарності досліджуваної проблеми, дисертантка визначає психолого-педагогічні засоби профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища, які охоплюють провідні види діяльності, до яких залучені підлітки, а саме: праця, гра, навчання, спілкування та пізнання. Акцент на використанні арт-терапії як одному з елементів запропонованої методики превентивного інструментів профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища підсилює наукову новизну отриманих результатів.

Є підстави для позитивної оцінки представленої в роботі методики, оскільки аналіз експериментальних даних із застосуванням методів математичної статистики свідчить про правомірність та ефективність запропонованої корекційної роботи зі зменшення рівня залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

У роботі подальшого розвитку набули уявлення про критерії залежності особистості підлітка від віртуального середовища, ідеї про вплив та взаємозв'язок індивідуально-психологічних та мікросоціальних чинників на формування залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища в умовах сімейного і шкільного виховання.

Загалом вивчення та аналіз наукових результатів виконаного дослідження, яким властива наукова новизна, є підґрунтям для висновку, що вони відповідають вимогам щодо їхньої обґрунтованості та достовірності, є результатом самостійної наукової роботи дисертанта, мають як наукову, так і практичну цінність. За рівнем наукової новизни результати виконаного

дослідження відповідають рівню дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних М.М.Новгородською наукових результатів полягає у розробці комплексу педагогічних засобів, програми профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища, які готові до використання в освітній практиці, в ході профілактичної та корекційно-виховної роботи в закладах середньої освіти, позашкільних закладах освіти, а також в системі сімейного виховання. Результати дослідження впроваджено в освітній процес спеціалізованої школи №193 з поглибленим вивченням української мови та літератури Подільського району міста Києва (довідка № 408 від 11.03.2021 р.) та Національного центру “Мала академія наук України” (довідка № 172/1.1/2-420 від 02.07.2021 р.).

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота написана у належному науковому стилі з дотриманням логіки у порядку викладу тексту та характеризується цілісністю й завершеністю. Зміст повністю розкриває мету й відповідає поставленим завданням наукового дослідження. Обсяг, структура та оформлення дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 5 одноосібних публікаціях, з яких 1 відображає основні наукові результати, 2 є роботами апробаційного характеру, 2 публікації додатково відображають наукові результати дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

1. У сучасній науці пошук детермінант розвитку системи роботи з обдарованими школярами та шляхів її удосконалення ґрунтується на основі системного, цілісного, інтегративного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, регіонального та інших підходів. Проте у роботі чітко не визначено методологічні підходи, на яких ґрунтувалося дослідження. Так, за

окремими положеннями дослідження можна зрозуміти, що було застосовано елементи комплексного, особистісно-орієнтованого, системного підходів. Варто було б зробити акцент на методологічних засадах проведеного дослідження.

2. У дисертації достатньою мірою обгрунтовано феномен залежності особистості підлітка від віртуального середовища, крім того робота містить велику кількість визначень різноманітних понять, які згадуються в тексті роботи. Втім, одне з ключових понять роботи “обдарована особистість” дисертантка розглядає як другорядну категорію, навівши лише базові визначення та не розкриваючи усіх її аспектів. Доцільно було б здійснити більш глибокий аналіз обдарованості як одного з базових понять дисертації.

3. Логіка наукового пошуку достатньою мірою віддзеркалена у змісті дисертації. Проте, назви деяких параграфів починаються зі слова «аналіз» (2.3, 3.2 та ін). Аналіз є теоретичним методом дослідження, цільову ж аудиторію, яка читає роботу, цікавить не сам метод, а результат його застосування. Назви цих параграфів бажано було б переформулювати.

4. Представляючи результати експериментального дослідження, авторці варто було б представити також і його програму та більш ґрунтовну методику організації саме формувального етапу експерименту, що б підсилило практичну значущість отриманих результатів.

5. Розділ 2.2 містить опис та аналіз експериментальних даних, з яких, втім, складно виокремити кількість та відсоток підлітків, яких можна охарактеризувати як залежних від віртуального середовища, що брали участь в експериментальному дослідженні. Бажано було б чіткіше представити відповідні дані у вигляді таблиць і діаграм, зробивши акцент на загальному висновку про їх залежність, а не на окремих її складових, які самі по собі не можуть вважатися достатніми підставами для твердження про наявність залежності.

6. На с. 152 визначено заходи для профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища, серед яких: просвітницька робота про сутність залежності, робота психолога та батьків із віртуально-залежними учнями тощо. Однак, створення розвиваючого

середовища, створення сприятливого психологічного клімату у школі та вдома, наявність хобі складно назвати заходами. Представлений перелік краще було б охарактеризувати не як заходи, а як умови, що є більш доречним, а також деталізувати шляхи їх реалізації, від чого робота б збагатилася.

7. На с. 154 наведено послідовність етапів розвитку особистості підлітка під час використання програми профілактики та корекції залежності. Етапи включають серед інших і такі: високий рівень майстерності творчої діяльності та розвиток особистості з потребою у самовдосконаленні. Як вказано в дисертації, програма триває протягом 4-5 тижнів з частотою 1-2 заняття на тиждень, всього 9 занять. За такий доволі короткий період часу навряд чи підліток може досягти вказаних етапів розвитку, хоча розвивальний ефект від застосовуваних педагогічних засобів не викликає сумнівів. Доцільно було б підібрати більш конкретні назви відповідних етапів.

8. У розділі 3.2 “Аналіз результатів реалізації програми профілактики та корекції зниження залежності від віртуального середовища” на с. 158 - 160 наведено результати експертної оцінки розробленої авторської програми за декількома критеріями, які оцінювалися за п’ятибальною шкалою. З опису в тексті незрозуміло, що означають відповідні бали оцінювання за критеріями. У додатках відповідна анкета та інструкції до неї відсутні. Бажано було б навести повну анкету з відповідними інструкціями, які роблять інструмент зрозумілим для респондента (наприклад, 1 бал - повна невідповідність критерію, 5 балів - повна відповідність критерію, або навпаки).

9. У другому та третьому розділах дисертації результати експериментального дослідження перемежуються з викладенням теоретичного матеріалу, що заважає цілісному сприйняттю матеріалу. Бажано було б більш чітко відмежувати теоретичний матеріал та обґрунтування розробленої програми і використаного інструментарія від дескриптивних та аналітичних відомостей про результати експерименту. Також на початку підрозділу 3.2. “Аналіз результатів реалізації програми профілактики та корекції зниження залежності від віртуального середовища” (с. 155) обґрунтовується актуальність дослідження з посиланнями на зарубіжні

дослідження, що не відповідає назві підрозділу і є недоречним при аналізі результатів проведеного експерименту. Доцільно було б перенести цей матеріал у перший розділ, присвячений теоретичним засадам дослідження.

10. Робота написана з дотриманням вимог наукового стилю, втім містить окремі пунктуаційні помилки.

Висловлені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки результатів дисертаційної роботи, їхньої новизни та практичної значущості.

Загальний висновок

Подана до захисту дисертаційна робота М.М.Новгородської “Педагогічні засоби профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища” є завершеною оригінальною науковою працею, яка має теоретичну та практичну цінність.

Тема дисертаційної роботи актуальна, її мету досягнуто, а завдання - виконано. Наукову новизну отриманих наукових результатів, їхнє теоретичне та практичне значення відповідним чином аргументовано.

Зміст дисертаційної роботи відповідає заявленій темі дослідження. За змістом положень, результатів та висновків дисертаційна робота відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Результати дослідження роботи свідчать про опанування здобувачем методологією наукової діяльності; рівень набутих знань, умінь і навичок відповідає таким, що висуваються до здобувачів третього рівня вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Документи, які додані до дисертаційної роботи, підтверджують використання результатів дослідження в діяльності освітніх установ. Загальна логіка дослідження, використання сукупності теоретичних та емпіричних методів дослідження, апробація результатів дисертації дають підстави стверджувати, що положення, результати роботи, висновки та рекомендації дисертаційної роботи М.Новгородської, є достатньо обґрунтованими та достовірними.

За результатами аналізу положень та кваліфікаційних ознак представленої дисертаційної роботи є підстави стверджувати, що дисертаційна робота Новгородської М.М. за якістю та змістом виконаного дослідження, рівнем наукової новизни отриманих результатів та їхнім практичним значенням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії (пп. 5, 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка – Новгородська Марина Максимівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри мовної підготовки
ДВНЗ “Донецький національний
технічний університет”

Міністерства освіти і науки України

Марина КАБАНЕЦЬ

Свідок Кабанець М.М.
засвідчую
В.о. ученого Секретаря
Скирда
29.09.22

